

Kan retten forsone?

PAUL LEER-SALVESEN

Vibeke Vindeløv gir en tankevekkende innføring i teoretisk og praktisk arbeid med forsoning i *Retfærd* nr. 93. Det er av stor verdi og i seg selv løfterikt at en forsker med omfattende praktisk erfaring arbeider med konfliktløsning og forsoning i et juridisk fakultet. Undertittelen på Vindeløvs artikkel kan imidlertid tolkes slik at hun ser rettslige prosesser som ikke bare alternative, men også vesensforskjellige fra forsoningsprosesser i samfunnet. En annen lese måte av artikkelen, er at hun er opptatt av å bygge ned tersklene mellom rettsinstitusjonene og samfunnet ved å trekke inn andre erfaringer enn de jurister normalt arbeider med. I dette mitt lille tilsvaret vil jeg bygge resonnettet på den siste lese måten, ut fra følgende utgangspunkt: Hvis den rettslige behandling av overgrep og konflikter ikke bidrar til forsoning i samfunnet, er det grunnlag for omfattende kritikk av de juridiske institusjonene. Det er en uholdbar (og rettspositivistisk) posisjon å hevde at fredsmeklere, familierapeuter, konfliktrådsfolk og alle andre konflikts- og forsoningstjenere holder på med sitt, og politiet og rettsvesenet med noe ganske annet. Og for å opprettholde et slikt skille, får vi med på kjøpet et syn på rettferdighet og straff som burde være en humanistisk rettsstat frem-

med og som i all sin gru ser slik ut: Retten skal utmåle den rettferdige gjengjeldelse, det sivile samfunn får bygge andre institusjoner til konfliktbearbeiding og forsoning.

Derfor mener jeg (og er overbevist om at Vibeke Vindeløv også deler det standpunktet) at nordiske politifolk, påtalemyndighet, forsvarere og dommere har svært mye å lære av disse andre arenaene for konfliktløsning som Vibeke Vindeløv reflekterer over i sin artikkel om nordisk og internasjonalt forsoningsarbeid: Den nasjonale juss kan lære om den større sammenheng av eksistensielle dramaer og kulturelle forsøk på løsninger både historie og samtid kan by frem. "Sammenlignende rettspraksis" er ikke tilstrekkelig som erfaringskilde. "Sammenlignende kulturell praksis" burde i større grad innføres i den juridiske hermeneutikken.

Poenget mitt er dette: Noen konflikter og overgrep mellom grupper og enkeltpersoner er man åpenbart best tjent med å bearbeide utenfor retten. Andre konflikter og overgrep er det en forensisk fallitt å vise ut av retten. Hva som hører til hvor burde vies mye mer oppmerksomhet, i store og omfattende dialoger mellom for eksempel jurister og sosialantropologer, fredsmeklere, familierapeuter, konfliktrådsfolk og for den saks skyld prester.

Tillat meg et eksempel fra min egen hjemby: I mai 2000 opplevde Kristiansand den verste drapstragedien i norsk kriminalhistorie: To små jenter ble seksuelt mishandlet og drept ved en bade plass noen hundre meter fra byens sentrum. I mai 2001 ble rettssaken ført og dom avsagt, etter omfattende etterforskning som resulterte i arrestasjon av to unge, hvite, tidligere ustraffete menn fra byen.

Dette dramaet har naturlig nok vært viet omfattende oppmerksomhet langt utenfor lokalmiljøet der ofrene og gjerningsmennene bodde. Byen holdt pusten under høydepunktene i etterforskningen og rettsforhandlingene. Byen opphevdde en sorg, en vrede, en fortvilelse som selvsagt ikke kan måles med de nærmeste berørte både på offer-siden og gjerningsmannssiden. Men byens sorg har vært stor, og den har rommet alt fra rasende småbarnsfedre som hadde vært villige til å lynesje om sjansen bød seg, til livredde barn som ikke lenger våget å gå til butikken uten følge av voksne.

I denne situasjonen har hele den rettslige behandlingen av forbrytelsene hatt betydninger langt utover det som vanligvis menes med etterforskning, oppklaring, dom og straffeutmåling. Etterforskerne har hatt en oppgave som sannhetssøkere for et lokalsamfunn som i sin store sorg spurte "hvordan", på samme måte som alle pårørende etter store tragedier spør "hvordan". Aktørene i retten har i tillegg til sine juridiske roller vært seremonimestre for mennesker i sorg. Rettsforhandlingen har i tillegg til sine juridiske funksjoner tjent som en slags begravelse, et overgangsrituale for sørgende mennesker.

Poenget mitt er dette: Selvsagt har etterforskningen og rettsforhandlingene etter en

alvorlig forbrytelse en plass i en forsoningsprosess både for individer og for et fellesskap og en by. Vi kan spørre hvordan retten bedre kan skjøtte sin oppgave som møte sted for mennesker i sorg. Men det vil være en stor tragedie om vi ikke lenger kan enes om at retten også har denne eksistensielle og kulturelle betydning, særlig der det er store dramaer som behandles, stor i betydningen dypt alvorlig for de berørte.

Kanskje er det slik at konflikter mellom tilnærmet likestilte parter ofte kan behandles bedre i andre fora enn de rettslige. Kanskje er det også slik at konflikter mellom store grupper, hele kulturelle segmenter, er av en slik art at det ville sprengte enhver rettsinstitusjon om bearbeidingen skulle skje på tradisjonell juridisk måte. Men dette er en annen type overveielser enn de man gjør seg om man hevder at retten holder på med sitt, mens andre får ta seg av forsoningsprosessen.

I Nordisk tidsskrift for Kriminalvitenskap nr. 4/2000 har den norske kriminologen Nils Christie og den danske dommeren Peter Garde nylig diskutert om straff er en nødvendig forutsetning for tilgivelse og forsoning. Straff da forstått som som fengselsstraff, som gjengjeldelse. Diskusjonen er full av begreper og tankemønstre som vi finner igjen i klassiske gjennomganger av straffens teori, og for den saks skyld Middelalderens teologiske forsoningslærene: Nils Christie kaller seg en strafferettslig minimalist og mener at straff slett ikke er en forutsetning for tilgivelse, ikke engang etter alvorlige forbrytelser. Peter Garde hevder at dette standpunktet fører til en farlig privatisering av oppgjør etter kriminalitet. Hans standpunkt er at straffen er nødvendig av hensyn til rettferdigheten. Diskusjonen er spennende

og viktig, og den viser hvor tynne veggene er mellom de rettslige institusjonene og det allminnelige liv vi er henvist til å leve sammen.

Min mening er ikke at straff er en nødvendig forutsetning for tilgivelse og forsoning. Likevel finnes det situasjoner der den rettslige akse med skyld-dom-straff er en nødvendig del av den større forsoningsprosessen. Rett og slett for å skaffe den svake oppreisning og verdighet, og for å bidra til å gjenopprette fred i det samfunnet der det sørges.

Vi kan og må diskutere hvor mye det skal straffes, og om det skal straffes overhodet. Dommen er sannsynligvis langt viktigere

enn straffen, sett i et forsoningsperspektiv. Men rettens håndhevere, juristene må diskutere berettigelsen av sin virksomhet i et forsoningsperspektiv og i et eksistensielt og kulturelt perspektiv. Til dette arbeidet har Vibeke Vindeløv gitt et viktig bidrag.

Författarupplysningar:

Paul Leer-Salvesen er professor i etikk ved Høgskolen i Agder, Norge

Han er teolog og disputerte ved Det juridiske fakultet i Oslo i 1991

”Menneske og straff” 1991, Universitetsforlaget

”Tilgivelse” 1999, Universitetsforlaget